

YABANCI PARA CİNSİNDEN OLAN ALACAK ve BORÇLARIN DEĞERLEMESİ

Serkan KALAYCI^(*)

1 - GİRİŞ

Vergi mevzuatımızda değerlendirme temel olarak 213 Sayılı Vergi Usul Kanununun (VUK'nun) 258 ile 330'uncu maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Değerleme olayının gerçekleşmesi için kuşkusuz değerlemeye tabi tutulacak ekonomik bir varlığın (iktisadi kıymetin) mevcudiyeti şarttır. Burada ekonomik varlık olarak kastedilen, işletmenin veya kişinin servetine dahil olumlu (varlıklar, alacaklar ve haklar) ve olumsuz (borçlar) servet unsurlarının tamamıdır.

İktisadi kıymetlerin değerlendirme konusu olabilmesi için öncelikle, işletmeye dahil olması gerekmektedir. Dahil olmaktan kasıt, o iktisadi kıymetlerin işletmenin mülkiyetinde olması ve işletme tarafından kullanılmasıdır.

VUK'un 258 inci maddesinde değerlendirme, vergi matrahlarının hesaplanması ile ilgili kıymetlerin takdir ve tespiti olarak tanımlanmıştır. Aynı Kanun'un 186'ncı maddesinde, mevcutların, alacakların ve borçların işletmeye dahil iktisadi kıymetleri ifade ettiği belirtilmiştir.

VUK'un 259 uncu maddesi hükmüne göre, değerlendirme işleminde, iktisadi kıymetlerin vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlarda haiz oldukları kıymetler esas tutulur. Değerleme günü, gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerince ilk defa işe başlamada, işe başlama tarihi, daha sonraki dönemlerde ise her hesap döneminin sonuncu günüdür.

Muhasebe ilkelerinden dönemsellik kavramı ise, sınırsız sayılan işletme hayatının belli dönemlere bölünmesi ve her dönemin faaliyet sonuçlarının ayrıca değerlendirilmesini ifade etmektedir. Her dö-

^(*) Vergi Müfettişi

nemin hasılat, gelir ve karları ile maliyet, gider ve zararların karşılaştırılması, dönemsellik ilkesinin bir gereğidir.

Bu çalışmamızda, VUK'nun 280 inci maddesinde yer bulan yabancı para cinsinden alacak ve borçlara ilişkin değerlendirme hükümleri açıklanacaktır.

2- YABANCI PARALARIN DEĞERLEMESİ

Ülkemizde, 1984 yılında çıkarılan 30 sayılı Karar ile işletmelerin, serbestçe yabancı parayı tasarruf etmeleri sağlanmıştır. Yine 32 sayılı karar ile 30 sayılı Karar yürürlükten kaldırılmış; ancak "serbestlik prensibi" korunmuştur. Anılan Karara göre,

"Türkiye'ye döviz ithali serbesttir. Türkiye'de yerleşik kişilerin beraberlerinde döviz bulundurmaları, bankalar, katılım bankaları, yetkili müesseseler, PTT ile kıymetli maden aracı kuruluşlarından döviz satın almaları, dövizleri bankalarda açacakları döviz hesaplarında tutmaları, efektif olarak kullanmaları, bankalar ve katılım bankaları vasıtasıyla yurt içinde ve yurt dışında tasarruf etmeleri serbesttir.

Türkiye'de yerleşik kişilerin, dışarıda yerleşik kişilerden, Türkiye'de yapacakları işlemler nedeniyle döviz kabul etmeleri serbesttir.

Türkiye'de yerleşik kişiler ile dışarıda yerleşik kişilerin, bankalar ve katılım bankaları vasıtasıyla yurt dışına döviz transfer ettirmeleri serbesttir."

Yabancı paraların değerlemesi konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için, aşağıdaki terimlerin bilinmesi gerekmektedir.

Yabancı para üzerinden işlem; fiyatı yabancı para cinsinden belirlenen mal ve hizmetlerin alım ve satımları, yabancı para cinsinden borç temin edilmesi ve borç verilmesi, yabancı para birimine dayalı yapılan bir anlaşmaya taraf olunması ve yabancı para cinsinden bir varlığın elde edilmesi veya elden çıkarılması veya döviz cinsinden bir yükümlülüğün oluşması veya yerine getirilmesi gibi işlemleri ifade etmektedir.

Kur; Türk parası ile yabancı para biriminin değişim oranıdır.

Kur farkı; belirli bir miktar yabancı paranın, değişik kurlar kullanılarak Türk parası cinsinden ifade edilmesi sırasında oluşan farklardır.

Kapanış kuru; bilanço tarihindeki geçerli kur.

Efektif; işletmenin sahip olduğu, banknot ve/veya madeni para şeklindeki bütün yabancı ülke paralarını ifade etmektedir.

Döviz; efektif döviz dışındaki diğer dövizleri yani yabancı para ile ödemeyi sağlayan her nev'i hesap, belge (çek, poliçe vb.) ifade etmektedir.

Yabancı paraların değerlemesinde esas alınacak kurlar, ticari kazancın tespitini öz sermaye değişikliklerine bağlayan vergi sistemimizde vergi matrahının tespiti açısından önem arz etmektedir.

Gelir Vergisi Kanununun (GVK'nın) 38'inci maddesine göre, bilanço esasına göre ticari kazanç, işletmedeki öz sermayenin hesap döneminin sonundaki ve başındaki değerleri arasındaki müspet farktır. VUK'nun 192'inci maddesinde ise, öz sermayenin, aktif toplamı ile borçlar arasındaki fark olduğu belirtilmiştir. Aktif toplamı mevcutlar ve alacaklardan oluşmaktadır. Dolayısıyla mevcutların ya da alacak ve borçların değerinde meydana gelen artış veya azalışlar vergi matrahının şekillenmesiyle doğrudan ilişkilidir.

Yabancı paraların değerlemesinde, "TL" karşılığı esas alınacaktır. Ancak, bu karşılığın ne şekilde tespit edileceğine dair Tekdüzen Hesap Planı'nda (TDH'de) bir düzenleme yapılmamıştır. Bu nedenle işletmeye dahil kıymetlerden yabancı paraların değerlemesinde VUK'nun değerlendirme hükümlerinin esas alınması gerekmektedir.

VUK'nun 280 ve 284 üncü maddeleri uyarınca, işletmenin kasasındaki yabancı paralar borsa rayici ile değerlendirilmekte; yabancı paranın borsada rayici yok ise, değerlemeye uygulanacak kur Maliye Bakanlığınca tespit olunmaktadır. Ancak Türkiye'de resmi döviz borsasının faaliyete geçmemesi nedeniyle borsa rayici uygulanmamaktadır. Bu nedenle, borsa rayici olmayan yabancı paraların, değerlendirilmesinde uygulanacak kurların Maliye Bakanlığınca tespit olunması gerekmektedir. Ancak Maliye Bakanlığınca bu tespit yılda bir kez yapılmakta; her yıl çıkarılan VUK Genel Tebliği ile vergi uygulaması açısından, işletmelerin, dönem sonları itibarıyla yabancı paralarının değerlendirilmesinde uygulanacak kurlar belirlenmektedir. Anılan tespitler "döviz" ve "efektif" kurlar üzerinden yapılmakta ve VUK Genel Tebliği ile ilan edilmektedir. Yine anılan tebliğlerle ilan edilen kurlar, yabancı paralarla olan senetli ve senetsiz alacak ve borçların değerlendirilmesinde de kullanılmaktadır. 283 sıra numaralı VUK Genel Tebliği'ne göre, işletmenin sahip olduğu, banknot şeklindeki bütün yabancı ülke paralarının "efektif" kuru üzerinden; efektif döviz dışındaki diğer dövizlerin yani "yabancı para ile ödemeyi sağlayan her nev'i hesap, belge vasıtalarının ise, "döviz" kuru üzerinden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Öte yandan VUK 130 sıra numaralı Genel Tebliğinde belirtildiği üzere, değerlendirme günü itibarıyla Maliye Bakanlığınca kur ilan edilmediği durumlarda, T.C. Merkez Bankası'nca (TCMB) ilan edilen kurların esas alınması gerekmektedir. Bu şekilde yapılacak değerlemelerde efektif cinsinden yabancı paralar için efektif alış kurunun (bulunmaması halinde döviz alış kurunun), döviz cinsinden yabancı paralar içinse döviz alış kurunun uygulanacağı belirtilmiştir.

Maliye Bakanlığı sadece yılsonu itibarıyla esas alınması gereken kurları ilan etmektedir. Bunun haricinde gerek dönem içindeki gerekse geçici vergilendirme dönemlerinin sonlarında yapılan değerlemelerde, fiili kurun bulunmadığı durumlarda TCMB tarafından Resmi Gazete'de ilan edilen döviz alış kurları esas alınmalıdır. Fiil kurdan kastedilen, bir mal alımında işletmenin döviz kasasından yaptığı ödeme esnasında, satıcı tarafından uygulanan kurdur. Bilindiği üzere, işletmeler,

Ancak, vergi uygulamaları açısından, bankaların yılın son günü itibarıyla yapacakları değerlendirme sırasında, VUK tebliği ile belirlenen kurlar yerine, TCMB tarafından belirlenen esaslara uygun olarak tespit ettikleri ve fiilen uyguladıkları alış kurlarını esas almaları gerekmektedir.

İşletmenin kasasında bulunan yabancı paralar, dönem sonu itibarıyla ilan edilmiş efektif kurlara göre değerlendirilecek; bir işlemten kaynaklanan yabancı paraların ilk kayda alındığı gün ile değerlendirme günü arasında kur değişimleri nedeniyle ortaya çıkan olumlu farklar 646-Kambiyo Kararı Hesabı'na; olumsuz çıkan farklar ise 656-Kambiyo Zararları Hesabı'na kaydedilecektir.

Örnek 1: İşletme, inşasını bitirdiği binanın bir dairesini 9 Haziran 2011 tarihinde 200.000 ABD doları karşılığında (KDV dahil) satmış ve bedelini döviz olarak tahsil etmiştir (9 Haziran 2011 de 1 ABD doları=1,24 TL). İşletme, 15 Ekim 2011 tarihinde bu meblağın 5.000 dolarını Z Bank'ta 1 Dolar=1.39 TL üzerinden Türk parasına çevirmiştir. Dönem sonunda işletmenin kasasında 195.000 ABD doları bulunmaktadır. 31.12.2011 tarihi itibarıyla Maliye Bakanlığınca ilan edilmiş efektif kur 1 ABD doları=1,51 TL'dir. Daire 150 m² den büyüktür.

Bu verilere göre, işlemler aşağıdaki gibi muhasebeleştirilecektir.

a) Alıcıdan yapılan tahsilat.

09.06.2011	
100-Kasa Hs.	248.000 TL
(100-02 ABD Dolar Kasası)	
600-Yurt İçi Satışlar Hs.	210.169 TL
391-Hesaplanan KDV.	37.831 TL
(200.000*1,24= 248.000)	
(248.000/1,18= 210.169)	
/	

b) Doların bir kısmının TL'ye çevrilmesi.

15.10.2011	
100-Kasa Hs.	6.950 TL
(100-01 TL Kasası)	
100-Kasa Hs.	6.200 TL
(100-02 ABD Dolar Kasası)	
646-Kambiyo Karları Hs.	750 TL
(5.000*1.24=6.200 TL)	
(5.000*1,39=6.950 TL)	
(6.950-6.200= 750 TL)	
/	

c) Dönem sonu efektifinin değerlemesi.

31.12.2011	
100-Kasa Hs.	52.650 TL
(100-02 ABD Dolar Kasası)	
646-Kambiyo Karları Hs.	52.650 TL
(195.000*1,24=241.800 TL)	
(195.000*1,51=294.450 TL)	
(294.450-241.800=52.650 TL)	
/	

VUK'nun 280 inci maddesinin devamında yabancı para cinsinden senetli veya senetsiz alacak ve borçların değerlemesinde de, bu madde hükmünün cari olacağı belirtilmiştir.

3- SENETSİZ ALACAK ve BORÇLARIN DEĞERLEMESİ

3.1- Yabancı Para Cinsinden Senetsiz Alacak ve Borçların Değerlemesi

VUK'nun "Yabancı Paralar" başlıklı 280 inci maddesinde, yabancı paralar dışında yabancı para cinsinden borç ve alacakların değerlemesine ilişkin hükümlere de yer verilmiştir. Anılan maddenin üçüncü fıkrasında, 280 inci maddenin yabancı paraların değerlemesine ilişkin hükümlerin, yabancı paralar ile olan senetli veya senetsiz alacak ve borçlar hakkında da geçerli olduğu belirtilmiştir. Do-

layısıyla; yabancı para cinsinden borçlar da esas olarak borsa rayiciyle; borsa rayicinin oluşmasında muvazaa olması halinde alış bedeli; borsa rayicinin bulunmaması halinde ise, Maliye Bakanlığı'nca tespit edilecek kur değerlemeye esas alınacaktır.

Yabancı para cinsinden senetsiz borç ve alacakların değerlemesinde de değerlendirme sonucunda oluşan yeni değer dönem sonu bilançosunda yer alacak; oluşan kar ya da zarar ise kambiyo karı veya kambiyo zararı hesapları aracılığıyla dönem kar ya da zararı hesabına aktarılacaktır.

Örnek 2: Beyaz eşya alımıyla uğraşan işletme, 07.08.2011 tarihinde no-frost bir buzdolabını KDV hariç 1.000 ABD dolarına 5 ay vadeli olarak satmış; %18 oranındaki KDV'yi ise Türk Lirası olarak tahsil etmiştir. Merkez Bankası'na 07.08.2011 tarihinde ilan edilmiş 1 ABD dolarına ilişkin döviz alış kuru 1,40 TL'dir. 31.12.2011 tarihi itibarıyla Maliye Bakanlığı'na ilan edilmiş 1 ABD dolarına ilişkin döviz alış kuru 1,45 TL'dir.

İşletme 07.01.2012 tarihinde 1.000 ABD dolarını tahsil etmiş, aynı gün tahsil ettiği dövizin tamamını bir döviz büfesinde 1 ABD doları 1,55 TL'den Türk Lirası'na çevirmiştir.

07.08.2011		
100-Kasa Hesabı	252 TL	
120-Alıcılar Hesabı	1.400 TL	
120-02-Dövizli Alacaklar		
600-Yurt İçi Satışlar Hs.		1.400 TL
391-Hesaplana KDV Hs.		252 TL
Döviz Bedelli Vadeli Mal Satışı		
31.12.2011		
120-Alıcılar Hesabı	50 TL	
646-Kambiyo Karlar Hs.		50 TL
1000 Dolar x 1,45=	1.450 TL	
1000 Dolar x 1,40=	1.400 TL	
1.450-1.400=	50 TL	
Dönem sonunda dövizli alacağın değerlemesi		
07.01.2012		
100-Kasa Hs.	1.550 TL	
120-Alıcılar Hs.		1.450 TL
646-Kambiyo Karları Hs.		100 TL
1000 ABD doları x 1,55=	1.550 TL	
1000 ABD doları x 1,45=	1.450 TL	
1.550-1.450=	100 TL	
Alıcılardan tahsil edilen dövizin TL'ye çevrilmesi		
/		

3.2- Mevduat veya Kredi Sözleşmesine Dayalı Alacak ve Borçların Değerlemesi

Değerleme günü itibariyle vadesi gelmemiş mevduat/kredi sözleşmesine dayalı alacak ve borçlar, VUK'un 281 ve 285'inci maddeleri uyarınca, değerleme gününe kadar hesaplanacak faizleriyle birlikte dikkate alınacaktır. Dolayısıyla, değerleme günü itibariyle vadesi müteakip yıllara sarkan mevduat ve krediler için hesaplanan cari döneme isabet eden faiz tutarı, kazancın tespitinde gelir veya gider olarak dikkate alınabilecektir.

Mevduat alacağına dikkate alınacak faiz oranı, ilgili bankanın mevduata uyguladığı faiz oranı olacaktır. Aynı şekilde kredi sözleşmelerine dayalı borçların değerlemesinde dikkate alınacak faiz oranı, yine banka tarafından krediye uygulanan oran olacaktır. Dolayısıyla mevduat ve krediler, belirlenen faiz oranı ve değerleme gününe kadar geçen süre dikkate alınarak hesaplanacak faiz tutarı, gelir ya da gider olarak dönem kazancının tespitinde dikkate alınacaktır.

Mevduat ve kredinin yabancı para cinsinden olması durumunda ise ilk önce Maliye Bakanlığına tebliğ edilen kurlar üzerinden TL'ye çevrilmeli ortaya çıkan kur farkı gelir veya gideri kambiyo karı veya zararı olarak kaydedilmelidir. Daha sonra TL'ye çevrilmiş mevduat veya kredi tutarı üzerinden faiz hesaplanarak finans geliri veya gideri şeklinde dönem kar veya zararıyla ilişkilendirilmek üzere kaydedilmelidir. Dolayısıyla, yabancı para cinsinden mevduat ve kredilerde iki defa değerlendirilmektedir. Bunlardan biri kur farkı değerlemesi, diğeri ise faiz değerlemesidir.

Örnek 3: (S) A.Ş. 01.07.2011 tarihinde (Z) bankasında yıllık %7 faiz oranı ile 5.000.000 TL tutarında bir yıllık mevduat hesabı açtırmıştır. Yapılan mevduat sözleşmesinden kaynaklanan bu alacak, hesap dönemi sonuna kadar hesaplanacak faizi ile birlikte dikkate alınacaktır.

Söz konusu mevduat hesabına ilişkin 31.12.2011 tarihinde yapılması gereken muhasebe kayıtları ve hesaplamalar aşağıdaki gibi olacaktır.

31.12.2011 tarihi itibariyle hesaplanacak kıst brüt faiz geliri
 $(5.000.000 \times 7 \times 183) / 36.500 = 175.479,45$ TL'dir.

01.07.2011	
102-Bankalar Hs.	5.000.000 TL
102-01-Z Bankası Vadeli Mevduat Hs.	
100-Kasa Hs.	5.000.000 TL
Mevduat hesabının açılması	
31.12.2011	
181-Gelir Tahakkukları Hs.	175.479,45 TL
642- Faiz Gelirleri Hs	175.479,45 TL
Değerlemesi	

4- SONUÇ

Değerleme VUK'un 258 inci maddesinde tanımlanmış olup, doğrudan gelir ve kurumlar vergisi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili bir işlemdir. VUK'da değerlendirme ölçüleri ve iktisadi kıymetlerin hangi değerlendirme ölçüsüyle değerlendirileceği açık olarak belirlenmiştir.

Dönem sonu işlemleri açısından mükellefler, yabancı para cinsinden alacak ve borçlarını, defter kayıtlarında yer alan kayıtlı değerler üzerinden değerleyeceklerdir. Vadesi dolmamış senede bağlı yabancı para cinsinden alacak ve borçlarla ilgili olarak, reeskont işlemi yapma konusunda, banka, banker ve sigorta şirketleri dışındaki mükelleflere serbestlik tanınmıştır.

Sonuçta, yabancı para cinsinden olan alacak ve borçlar için önce kur değerlemesi yapılacak oluşan kar ya da zarar ise kambiyo karı veya kambiyo zararı hesapları aracılığıyla dönem kar ya da zararı hesabına aktarılacaktır.

KAYNAKÇA

- 213 sayılı Vergi Usul Kanunu.
- 130 ve 283 numaralı Vergi Usul Kanunun Genel Tebliği.
- 217 sayılı Gelir Vergisi Kanunu Genel Tebliği.
- ALTIN AKYÜZ Özgür, “Yabancı Paralar İle Alacaklar ve Borçların Değerlemesi”

Vergi Raporu, Sayı:147, Aralık 2011.

- ÖZTÜRK Bünyamin, Dönemsonu Muhasebe ve Vergi Uygulamaları 2007.

• UÇAR Serkan, “Alacak ve Borçlar ile Yabancı Paraların Değerlemesi ve Reeskont İşlemleri” Vergi Dünyası, Sayı: 364, Aralık 2011.

- YÜCEL A. Tugay, Genel Muhasebe 2010.